

ДИПЛОМАТИЧНЕ ТА КОНСУЛЬСЬКЕ ПРАВО

(2 години)

ПЛАН ЛЕКЦІЇ:

1. Поняття, джерела та система права зовнішніх зносин. Органи зовнішніх зносин
2. Поняття та особливості консульського права
3. Дипломатичне право міжнародних організацій.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА:

1. Конституція України (Основний Закон) України. – К., 1996.
2. Закон України. Про правонаступництво України від 16 липня 1990 р. // Україна в міжнародно-правових відносинах. Боротьба зі злочинністю на взаємна правова допомога. (книга перша). / збірник документів (українською та російською мовами). – Юрінком. Київ, 1996.
3. Декларація про принципи міжнародного права, яка стосується дружніх відносин та співробітництва між державами згідно зі Статутом ООН від 24.10.1970 р.
4. Венская Конвенция о праве международных договоров от. 23 мая 1969 г. //Международное право в документах: Учеб.пособие / сост.: Н.Т.Блатова, Г.М.Мелкв - № 3-е изд., перераб. и допол. – М.: 2000 – 824 с.
5. Статут ООН від 26.06.1945 р. // Международное право в документах: Учеб. пособ / Сост.: Н.Т.Блатова, Г.М.Мелков – 3-е изд., пере раб. И доп. – М.: 2000 – 824 с.
6. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.90 р. // Правові джерела України – 1994 р. с. 5-7.
7. Василенко В.А. Основы теории международного права. К., 1988.
8. Дмитрієв А.І. Муравьов В.І Міжнародне публічне право: Навч.посіб / Відп. редактори Ю.С.Шемшученко, Л.В.Губерский - К.: Юрінком Інтер, 2000. – 640 с.
9. Международное право в документах / Сос. Н.Т. Блатова. М.,1982.
10. Международное право в документах. Учебное пособие. – М.: «Инфра – М», 1997. – 694 с.
11. Міжнародне право: Словник-довідник / Уклад.: к.ю.н., доцент П.В.Макушев, к.ю.н., доц.. П.Я.Мінка, Л.А.Філяніна. – Д.: Дніпроп. гуманітарн. Ун-т, 2007. – 248 с.
12. Тимченко Л.Д. Международное право: Учебник. – Харьков: Консум; НУВД, 2004.

МЕТА ЛЕКЦІЇ:

Метою заняття є визначення поняття, джерел та системи права зовнішніх зносин, органів зовнішніх зносин, поняття та особливості консульського права, дипломатичне право міжнародних організацій.

ВСТУП

Міжнародні відносини за всіх часів, починаючи з глибокої давнини, характеризувалися складністю і різноплановою системою зв'язків, притаманних кожному етапові суспільного розвитку. Саме тому в міжнародному праві існували норми, покликані регулювати становище і діяльність представників держав або їх органів в офіційних відносинах між ними з метою представництва і захисту їх прав та законних інтересів у процесі міжнародного спілкування. Необхідно з'ясувати які органи займаються розвитком дружніх міжнародних відносин на території і держави та за її межами, яким чином регулює це питання міжнародне право посиляючись, як на міжнародні нормативно-правові акти, так і на законодавство України

Для офіційного співробітництва на основі міжнародних принципів та норм, після визнання як суб'єкта міжнародного права, держави обмінюються дипломатичними представництвами або консульськими установами.

1. ПОНЯТТЯ, ДЖЕРЕЛА ТА СИСТЕМА ПРАВА ЗОВНІШНІХ ЗНОСИН. ОРГАНИ ЗОВНІШНІХ ЗНОСИН

Зовнішні зносини – частина загальної системи міждержавних відносин і міжнародної діяльності кожної держави, що охоплює лише офіційні, підтримувані за допомогою особливих державних органів переважно політичні зв'язки і відносини між державами та іншими суб'єктами міжнародного права з метою здійснення їх зовнішніх функцій мирними засобами відповідно до основних принципів міжнародного права.

Право зовнішніх зносин є галуззю сучасного загального міжнародного права, що складається із системи юридичних норм, які регулюють становище і діяльність суб'єктів міжнародного права у здійсненні їхніх зовнішніх зносин відповідно до основних принципів міжнародного права.

Джерелами права зовнішніх зносин є численні міжнародні договори, як двосторонні, так і багатосторонні, найважливішими з яких є *Віденська конвенція про дипломатичні зносини 1961 р.*, *Віденська конвенція про консульські зносини 1963 р.*, *Конвенція про спеціальні місії 1969 р.* та *Віденська конвенція про представництво держав у їх відносинах із міжнародними організаціями універсального характеру 1975 р.*, а також міжнародні звичаї та внутрішнє законодавство держав (наприклад, кількісний склад дипломатичних представництв, повноваження органів державної влади, які вступають в зовнішні зносини, порядок ввезення призначених для дипломатичних представництв предметів і звільнення їх від усіх митних зборів тощо).

Система права зовнішніх зносин. Право зовнішніх зносин – це єдина самостійна галузь міжнародного права, що складається із таких **чотирьох частин**: *дипломатичне право; право спеціальних місій; дипломатичне право міжнародних організацій; консульське право.* У кожній із цих складових права зовнішніх зносин є спільний предмет правового регулювання – офіційна діяльність держав у міжнародних відносинах за допомогою відповідних органів зовнішніх зносин.

Органи зовнішніх зносин – *державні органи, за допомогою яких здійснюються зв'язки з іншими державами і міжнародними організаціями.*

Види органів зовнішніх зносин:

1. **Закордонні** – органи, які знаходяться за межами території держави. Вони в свою чергу поділяються на:

1. *Постійні:*

- дипломатичні представництва держав (посольства і місії);
- консульські представництва;
- постійні представництва держав при міжнародних організаціях.

2. *Тимчасові:*

3. спеціальні місії, що направляються в інші держави для участі в церемоніальних заходах, ведення переговорів тощо;

4. делегації, що направляються для участі в міжнародних конференціях;

5. інші.

2. **Внутрішньодержавні** – органи, які постійно знаходяться на території держави. Вони в свою чергу поділяються на:

1. *Органи, що представляють державу з усіх питань*(парламент, глава держави, глава уряду, відомство іноземних справ)

2. Органи, що представляють державу тільки в одній галузі його зовнішніх зв'язків (міністерство зовнішньої торгівлі; інші міністерства і відомства в межах встановлених законом).

В Україні зовнішньополітичні функції глави держави – Президента – ґрунтуються на пунктах 3, 4 і 5 ст. 106 Конституції. Він керує зовнішньополітичною діяльністю, веде міжнародні переговори й укладає міжнародні договори України; він приймає рішення про визнання іноземних держав, призначає і звільняє глав дипломатичних представництв України в іноземних державах і при міжнародних організаціях, приймає вірчі й відзивні грамоти дипломатичних представництв іноземних держав. Відповідно до п. 24 ст. 106 Конституції Президент надає вищі дипломатичні ранги.

У зарубіжних країнах зовнішньополітичні функції глави держави залежать від форми правління: у президентських республіках і дуалістичних монархіях повноваження глави держави в основному збігаються. У парламентарних республіках і парламентарних монархіях глава держави виконує представницькі функції і реального впливу на зовнішньополітичну діяльність не чинить, їх реалізує глава уряду.

Конституція України встановлює коло зовнішньополітичних повноважень парламенту України – Верховної Ради. Зокрема, п. 5 ст. 85 встановлює, що парламент визначає основи зовнішньої політики держави, дає згоду на обов'язковість міжнародних договорів України і денонсацію міжнародних договорів України (п. 32), приймає рішення про використання Збройних Сил України за кордоном на умовах, передбачених п. 23 ст. 85 Конституції.

Відповідно до ст. 116 Конституції Кабінет Міністрів України забезпечує здійснення внутрішньої і зовнішньої політики держави, зовнішньоекономічної діяльності.

Міністерство закордонних справ України діє згідно з положенням про нього і виконує **такі функції**: розробляє загальну стратегію зовнішньої політики України і надає відповідні пропозиції Президенту України; реалізує зовнішньополітичний курс України; забезпечує дипломатичними засобами захист суверенітету і територіальну цілісність та інші інтереси України; здійснює захист прав й інтересів громадян України за кордоном; забезпечує дипломатичні й консульські відносини України з іноземними державами і міжнародними організаціями. Міністерство закордонних справ готує проекти міжнародних договорів, веде їхній облік і зберігання, сприяє функціонуванню закордонних дипломатичних представництв на території України і виконує ряд інших організаційних і правових функцій.

Постійні дипломатичні представництва.

1. встановлення дипломатичних зносин;

Складовим елементом дипломатичного права є посольське право, що впливає з міжнародної правосуб'єктності держав. Посольське право поділяють на **активне**, тобто *право відправляти представників в інші держави*, і **пасивне** – *право приймати дипломатичних представників інших держав*. Суб'єкти міжнародного права на підставі добровільної угоди встановлюють між собою дипломатичні відносини, котрі є вищою формою офіціальних відносин між державами.

Держави мають право розриву дипломатичних відносин, але мають це робити з обґрунтованих мотивів, керуючись почуттям відповідальності. Іноді приводом для розриву дипломатичних відносин служать рішення міжнародних організацій. Так, у 1946 р. Рада Безпеки ООН прийняла рішення про санкції, у тому числі про розрив дипломатичних відносин з франкістською Іспанією, діяльність якої загрожувала миру і безпеці. Відсутність дипломатичних відносин не свідчить про ворожі відносини, а їхня наявність не є показником дружніх відносин; відомий випадок, коли у 1979 р. Китай вступив у війну з В'єтнамом, але дипломатичні відносини не були розірвані. Правда, офіційно війна не була проголошена.

Розрив дипломатичних відносин не виключає їхнього поновлення, якщо відпадають умови, які призвели до розриву відносин, або змінюється політична ситуація в світі. Так, у вересні 1973 р. значна частина держав розірвала дипломатичні відносини з Чилі у зв'язку з антидержавним військовим переворотом, але у подальшому, з приходом до влади громадянського уряду, ці відносини були поновлені. У зв'язку зі зміною політичного стану поновлюються дипломатичні відносини колишніх соціалістичних країн з Ізраїлем, що були розірвані через арабо-ізраїльську війну 1967 р.

Встановлення дипломатичних відносин є передумовою заснування **постійних дипломатичних представництв у кожній із цих країн**, що вимагає окремої угоди між ними. Кількість країн, що встановили між собою дипломатичні відносини, не збігається з кількістю держав, котрі мають у себе постійні дипломатичні представництва: кількість перших більша, ніж останніх. Іноді сторони встановлюють дипломатичні відносини, але з метою економії чи інших причин держави утримуються від заснування дипломатичних представництв.

Практикується і використання домовленості про виконання дипломатичних функцій послами, призначеними за сумісництвом, тобто керівник дипломатичного представництва в одній країні одночасно представляє інтереси своєї держави в іншій, частіше – сусідній країні. Така практика називається **кумуляцією місій**, нею користується й Україна. Наприклад, посол України в Аргентині є за сумісництвом послом у Чилі, посол у Швейцарській конфедерації за сумісництвом – у Ватикані і Ліхтенштейні.

1. види дипломатичних представництв;

Сучасна дипломатична практика використовує кілька видів представництва:

- посольство – представництво першого, вищого класу;
- місія – представництво другого класу;
- дипломатичні представництва, що мають з різних причин інші назви та деякі особливості організації (наприклад, Народні бюро зовнішніх зв'язків у Лівії).

Відповідно до класу представництва у міжнародній практиці загальноприйнятими є **три основні класи глав дипломатичних представництв** – це *посли* (акредитуються при главі держави і очолюють посольства), *посланники* (акредитуються при главі держави і очолюють дипломатичні місії) і *повірені у справах* (вважається, що до інституту повірених у справах звертаються за особливих обставин, наприклад, якщо відносини між державами є не зовсім дружніми. Вони акредитуються при міністерстві закордонних справ). Від інституту повірених у справах слід відрізняти тимчасових повірених у справах, що не є окремим класом глав дипломатичних представництв, а лише замінюють їх у разі відсутності (відпустка, виклик до свого представництва тощо).

1. структура та кількісний склад персоналу дипломатичного представництва;

Структуру та кількісний склад персоналу дипломатичного представництва затверджує Міністерство закордонних справ з урахуванням чинників доцільності. Але обов'язково до **складу дипломатичного представництва входять**: *глава дипломатичного представництва*, *члени дипломатичного персоналу* (радники, секретарі, аташе встановлених рангів), *члени адміністративно-технічного персоналу* (референти-перекладачі, технічні секретарі, стенографістки, канцелярський персонал, шифрувальник, бухгалтерські працівники та ін.), *члени обслуговуючого персоналу* (шофери, прибиральниця, кухарі, вахтери і т. п.).

Радники посольства здійснюють самостійне керівництво певними сферами діяльності (політичні, економічні, культурні), підпорядковуючись вказівкам посла. У разі відсутності посла його заміняє один з радників; у цей період він несе повну відповідальність за діяльність дипломатичного представництва і має статус посла. Крім того, у склад представництва входять 1-й секретар, 2-й секретар, 3-й секретар, аташе, серед яких виділяють спеціальних і військових. Спеціальні (з науки і техніки, з праці, економіки, фінансів) є висококваліфікованими спеціалістами в даній галузі діяльності й працюють у країні перебування за своєю кваліфікацією. Вони мають зміцнювати контакти у тій сфері, яка їм довірена і в якій вони є спеціалістами. Військовий аташе може бути один, представляючи збройні сили своєї країни у цілому, але їх може бути декілька, відповідно до родів військ, у тому числі військово-морський і військово-повітряний. Прес-аташе завідує питаннями преси та інформації представництва. Всіх аташе іноді об'єднують поняттям "аташат".

Склад адміністративно-технічного персоналу формується з громадян

держави, яка акредитує. Обслуговуючий персонал може бути набраний з громадян країни перебування, але приймаються на службу в дипломатичне представництво за згодою органів державної влади цієї країни.

Функції дипломатичного представництва

Функції дипломатичного представництва закріплено у ст. 3 Віденської конвенції 1961 р. Найважливішими з-поміж них є:

- представництво держави, яка акредитує, у державі перебування;
- захист у державі перебування інтересів акредитуючої держави та її громадян у межах міжнародного права;
- ведення переговорів з урядом держави перебування;
- з'ясування всіма законними засобами умов і подій у державі перебування і повідомлення про них уряду акредитуючої держави;
- заохочення дружніх відносин між акредитуючою державою і державою перебування та розвиток їх взаємовідносин у галузі економіки, культури і науки.

Для виконання перелічених функцій кожна держава перебування повинна надавати всі можливості дипломатичним представництвам. Йдеться про, наприклад, забезпечення свободи пересування територією держави перебування відповідно до правил пересування; забезпечення свободи зносин дипломатичних представництв із акредитуючою державою; надсилання й одержання офіційних паперів за допомогою дипломатичної пошти та дипкур'єрів.

Дипломатичний корпус.

Сукупність дипломатичних представників у країні перебування носить назву **дипломатичного корпусу**. Розрізняють дипломатичний корпус у вузькому і широкому значенні. У вузькому – це тільки глави представництв. У широкому – всі дипломатичні співробітники, а також члени їхніх сімей: дружини, незаміжні дочки і неповнолітні сини. Належність до дипломатичного корпусу відомство закордонних справ країни перебування засвідчує дипломатичною карткою.

Дипломатичний корпус – не організація, не юридична або міжнародна особа, не суб'єкт міжнародного права. Це – сукупність дипломатичних представників (дипломатичних співробітників), які акредитовані у даній державі. Дипломатичний корпус виступає як колективне об'єднання з протокольних приводів: державне свято, урочисті події в державі або в її керівників. У цих випадках дипломатичний корпус поздоровляє або співчуває. Дипломатичний корпус очолює **дуайєн**, або старійшина. Звичайно це глава представництва, старший за віком чи за часом перебування в даній країні серед глав представництва однакового класу. У деяких державах ним завжди є папський нунцій. Старшинство розрізняється також серед глав дипломатичних представників – за класом або за часом перебування (вручення вірчих грамот) в приймаючій державі.

Початок і закінчення дипломатичної місії.

Перш ніж призначити главу представництва, слід запитати **агреман** – згоду уряду приймаючої держави на призначення даної особи. Запит

необхідний, щоб не допустити помилки в призначенні особи, яка нелояльна або недружня, а тому небажана у країні перебування. Агреман запитується в письмовій або усній формі, але в умовах суворої таємниці. Довга відсутність відповіді свідчить, що в агремані відмовлено. Держава, що акредитує, не має права вимагати мотивів відмови.

На інших співробітників дипломатичного представництва отримання агремана не потрібне. Видача в'їзної візи для них є згодою їхнього прийняття. Однак для військових, морських або авіаційних аташе держава перебування може просити заздалегідь повідомляти їхні імена для схвалення.

Після отримання агремана й офіційного призначення в дану країну дипломатичного представника як глави представництва йому вручається вірча грамота і відзивна грамота його попередника. **Вірча грамота** – це документ, який засвідчує загальні повноваження глави представництва. Назва походить від слова "вірити", оскільки основний смисл грамоти – прохання до глави приймаючої держави "вірити всьому тому, що буде говорити" глава дипломатичного представництва. **Відзивна грамота** – документ, що офіційно підтверджує закінчення місії попередника. Вона вручається главі держави ново призначеним представником разом з вірчою грамотою. Про вручення вірчих грамот глава представництва сповіщає глав всіх дипломатичних представництв у даній країні.

Місія дипломатичного представництва припиняється:

1. з відкликанням дипломатичного представника акредитуючою державою. Звичайно це пов'язано з кадровою політикою держави.

2. у зв'язку зі смертю глави представництва. У цьому разі пост глави місії заміщується старшим за рангом співробітником представництва, а якщо такого немає, посада залишається вакантною до нового призначення.

3. за повідомленням держави перебування, що вона відмовляється визнавати дипломатичного агента співробітником представництва. Держава перебування може у будь-який момент без пояснювання причин повідомити державу, котра акредитує, що глава представництва або будь-який інший його співробітник оголошуються *persona non grata*. У цьому разі держава, що акредитує, зобов'язана відкликати цю особу або припинити її функції у представництві. Звичайно проголошення *persona non grata* є результатом "дій, несумісних зі статусом дипломатичного представника", таких, як втручання у внутрішні справи держави, висловлювання, в яких убачається неповага до держави перебування або її офіційних осіб, збір інформації недозволеними засобами тощо.

4. з розривом дипломатичних відносин, остаточним відкликанням дипломатичного представництва. У разі розриву дипломатичних відносин держава перебування має поважати і охороняти приміщення дипломатичного представництва разом з його майном і архівами, а якщо це пов'язано з озброєним конфліктом, – сприяти дипломатичному персоналу і членам сімей для якнайшвидшого їхнього виїзду, в тому числі з наданням перевізних засобів.

5. у разі нелегітимної зміни політичного режиму або державного ладу в країні перебування місія дипломатичного представництва припиняється, якщо держава, що акредитує, вважає зміни, котрі трапились, недопустимими. Якщо це трапляється у державі, що акредитує, нова влада має підтвердити визнання повноважень глави місії.

6. у разі припинення існування держави, що акредитує.

Дипломатичні привілеї та імунітети

Для того щоб дипломатичне представництво могло здійснювати свої функції, воно та його персонал відповідно до міжнародного права наділяються спеціальним правовим статусом. Такі спеціальні права та переваги називають привілеями й імунітетами.

Привілеї й імунітети дипломатичних представництв.

7. **Недоторканність приміщень і території дипломатичного представництва.** Приміщеннями дипломатичного представництва відповідно до міжнародного права вважаються будинки, споруди, що зайняті представництвом і його службами, а також земельна ділянка, на якій вони розташовані. Ці приміщення та предмети їхньої обстановки, так і майно, що знаходиться у приміщеннях, а також засоби пересування представництва «користуються імунітетом від обшуку, реквізиції, арешту та виконавчих дій». Приміщення представництва залишаються недоторканими навіть у випадках пожежі на їхній території чи стихійного лиха.

8. Дипломатичне представництво не повинно використовувати свої приміщення не за своїми функціями (насильницьке утримання в них людей, ведення підривної агітації проти іноземної держави, переховування у приміщеннях представництва осіб, обвинувачуваних у здійсненні злочину).

9. На державі перебування лежить спеціальний обов'язок «вживати всі належні заходи для захисту приміщень представництва від усілякого вторгнення чи нанесення збитку та для запобігання всякого порушення спокою представництва чи образи його достоїнства». Це надає державі право вживати спеціальні законодавчі заходи в районах розташування дипломатичних представництв (наприклад, обмеження на проведення мітингів чи демонстрацій, заборонену чинити образливі дії щодо дипломатичних представництв). На країну перебування покладене також забезпечення зовнішньої охорони території дипломатичного представництва. Забезпечення безпеки на території й у приміщеннях представництва є завданням його персоналу.

10. **Недоторканність архівів і документів.** Архіви і документи представництва є недоторканими в будь-який час незалежно від їхнього місцезнаходження чи будь-яких інших обставин (наприклад, війни). До архівів і документів відноситься вся офіційна документація дипломатичного представництва, а також вхідна та вихідна офіційна кореспонденція, яка не підлягає ані розкриттю, ані затримці.

11. **Свобода офіційних зносин дипломатичного представництва** розуміється досить широко: «При зносінах з урядом і іншими представництвами та консульствами акредитованої держави, де б вони не

знаходилися, представництво може користуватися всіма придатними засобами, включаючи дипломатичних кур'єрів і закодовані та зашифровані депеші». Установка й експлуатація радіопередавачів здійснюється за згодою держави перебування.

12. **Звільнення від податків і зборів (фіскальні привілеї).** Акредитуюча держава та глава представництва звільняються від усіх державних, районних і муніципальних податків, зборів і мит... окрім податків, зборів і мит, що представляють собою плату за окремі види послуг (такі як газ, водопровід, каналізація, парове опалення, електроенергія тощо).

13. Існуюча в різних державах практика в цій сфері може мати досить істотні розбіжності. Тому застосовується принцип взаємності при встановленні обсягу фіскальних привілеїв при обміні дипломатичними представництвами.

14. Держава перебування відповідно до прийнятих нею законів та правилами дозволяє ввозити та звільняє від усіх мит, податків і зборів, за винятком складських зборів, зборів за перевезення та подібного роду послуг: предмети, призначені для офіційного використання представництва. Як видно, митні привілеї не мають у міжнародному праві абсолютного характеру. їхній обсяг установлюється законодавством кожної держави, тому найчастіше може бути визначений на умовах взаємності.

15. **Право користатися прапором і гербом акредитуючої держави** на приміщеннях представництва, а також на засобах пересування належить Представництву та його голові. Періодичність користування прапором і емблемою (гербом) своєї держави представництво визначає самостійно.

Особисті дипломатичні привілеї й імунітети

16. Користуються особистими дипломатичними привілеями й імунітетами, дипломатичні агенти та члени родини дипломатичного агента, якщо вони проживають разом із ним і не є громадянами держави перебування.

17. Члени адміністративно-технічного персоналу дипломатичного представництва та члени їхніх родин, що живуть разом із ними, якщо вони не є громадянами держави перебування чи не проживають у ній постійно, мають *особисту недоторканність, недоторканність житла, імунітети від кримінальної юрисдикції, фіскальні привілеї й імунітети, імунітети від повинностей, деякі митні привілеї. Імунітет від цивільної й адміністративної юрисдикції поширюється на цих осіб під час виконання службових обов'язків.*

18. Члени обслуговуючого персоналу, що користуються імунітетом у відношенні дій, вчинених ними під час виконання службових обов'язків. Ці особи звільняються від податків, мита та зборів з одержуваного ними заробітку.

19. Домашні працівники дипломатичного й адміністративно-технічного персоналу представництва, якщо вони не є громадянами держави перебування чи не проживають у ній постійно, звільняються від податків, мита та зборів з одержуваного ними заробітку.

20. **Особиста недоторканність** є найважливішим дипломатичним імунітетом. Особа дипломатичного агента недоторканна. Він не підлягає арешту або затриманню у жодній формі. У той же час це не означає, що влада країни перебування безсила проти дипломатичного агента у разі порушення ним законів. Наявність особистої недоторканності не виключає щодо дипломатичного агента ані заходів самооборони, ані заходів попередження, за виняткових обставин, здійснення ним злочинів чи проступків.

21. **Особисті юрисдикційні імунітети** – імунітет від кримінальної, адміністративної та цивільної юрисдикції. Це не слід розуміти як те, що дипломатичний агент перестає взагалі бути суб'єктом юридичної відповідальності. По-перше, «імунітет дипломатичного агента від юрисдикції держави перебування не звільняє його від юрисдикції акредитуючої держави». Тому акредитуюча держава вправі притягувати своїх громадян до юридичної відповідальності, а приймаюча держава вправі вимагати цього. По-друге, за згодою акредитуючої держави особу може бути позбавлено юрисдикційного імунітету. Однак влада країни перебування не вправі самостійно позбавити її такого імунітету. Саме в цьому сенсі юрисдикційні імунітети є абсолютними.

22. *Дипломатичний агент користується абсолютним імунітетом від кримінальної юрисдикції держави перебування.* Це право дипломатичного агента взагалі не брати участь у кримінально-процесуальних діях у будь-якій якості. Проте, за згодою дипломатичного агента, він може бути допитаний як свідок.

23. Дипломатичний агент користується імунітетом від цивільної юрисдикції держави перебування, який не є абсолютним. Дипломатичний агент не має імунітетів у випадках: а) речових позовів, що відносяться до приватного нерухомого майна, яке знаходиться на території держави перебування; б) позовів, що стосуються спадкоємства, відносно яких дипломатичний агент виступає як приватна особа; в) позовів, що відносяться до будь-якої професійної чи комерційної діяльності, яка здійснюється дипломатичним агентом у країні перебування за межами своїх офіційних функцій.

24. **Недоторканність приватної резиденції, транспорту.** Приватна резиденція дипломатичного агента користується тією самою недоторканністю чи захистом, що і приміщення представництва. Термін «приватна резиденція» означає як місце постійного проживання дипломатичного агента, так і його тимчасову резиденцію (готельний номер, туристичний намет, трейлер і ін.) Недоторканністю користуються і засоби пересування (автомобіль, яхта й ін.).

25. **Особисті фіскальні привілеї й імунітети.** Дипломатичний агент звільняється від усіх податків, зборів і мит, особистих і майнових, державних, районних і муніципальних, за винятком: а) непрямих податків, які зазвичай включаються в ціну товарів чи послуг; б) зборів і податків на приватне нерухоме майно, що знаходиться на території країни перебування, якщо він не володіє ним від імені акредитуючої держави для цілей

представництва; в) податків на спадщину та мит на спадкоємство, що стягуються державою перебування і т. д.».

26. **Особисті митні привілеї.** Держава перебування відповідно до прийнятих нею законів та правил дозволяє ввозити та звільняє від усіх мит, податків і зборів, за виключенням складських зборів, зборів за перевезення та подібних послуг предмети, призначені для особистого використання дипломатичного агента та членів його родини, що живуть із ним, включаючи предмети, призначені для облаштування. Особистий багаж дипломатичного агента звільнюється від огляду, якщо відсутні достатні підстави думати, що він містить предмети, на які не поширюються зазначені виключення, або предмети, ввіз чи вивіз яких заборонено законом чи регулюється карантинними правилами держави перебування. Такий огляд має відбуватися лише у присутності дипломатичного агента або його уповноваженого представника.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО ПИТАННЯ

Право зовнішніх зносин є галуззю сучасного загального міжнародного права, що складається із системи юридичних норм, які регулюють становище і діяльність суб'єктів міжнародного права у здійсненні їхніх зовнішніх зносин відповідно до основних принципів міжнародного права. *Зовнішні зносини* – частина загальної системи міждержавних відносин і міжнародної діяльності кожної держави, що охоплює лише офіційні, підтримувані за допомогою особливих державних органів переважно політичні зв'язки і відносини між державами та іншими суб'єктами міжнародного права з метою здійснення їх зовнішніх функцій мирними засобами відповідно до основних принципів міжнародного права.

2. ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ КОНСУЛЬСЬКОГО ПРАВА

Консульство (від лат. *consulo* – раджу, вживаю заходів, піклуюся, допомагаю) – це установа, яка входить до системи органів зовнішніх зносин держави і представляє її на визначеній угодою території держави перебування, здійснюючи на ній захист прав та інтересів своєї держави, її громадян і юридичних осіб.

Консульські відносини встановлюються за взаємною згодою сторін. Встановлення дипломатичних відносин означає згоду на встановлення консульських відносин, але відкриття консульської установи на території даної держави можливе після отримання згоди цієї держави.

Консульська установа може розповсюджувати свою діяльність на територію всієї країни або її частину, яка у такому разі називається **консульським округом**. У країні може бути один або декілька консульських округів, що залежить від розмірів території держави та інтенсивності зв'язків даної місцевості з державою, що засновує консульство. Місцезнаходження консульської установи, її клас і межі консульського округу визначаються державою, що представляється, за схваленням країни перебування. Консульські функції можуть виконувати відділи дипломатичних

представництв. В Україні ці відділи очолюються завідувачами консульським відділом, які називаються генеральними консулами або консулами.

Глави консульських установ поділяються на чотири класи: генеральні консули, консули, віце-консули і консульські агенти. Відповідно засновуються **генеральні консульства, консульства, віце-консульства і консульські агентства.**

Призначення глави консульської установи державою, що представляється, можливе за умови згоди країни перебування. Для цього посадовій особі, яка призначається, видається **консульський патент** (або подібний до нього акт), що містить відомості про особу, яка призначається, котрий засвідчує її посаду, категорію або клас, до якого вона належить, і деякі інші відомості про неї. Дозвіл на виконання консульської посади, котрий дає приймаюча держава, йменується консульською **екзекватурою**. Лише після її отримання призначена особа може приступити до виконання своїх функцій. Відмова в екзекватурі може не пояснюватися. Приймаюча держава має негайно повідомляти владу округу про допущення глави консульської установи до виконання своїх функцій. Інші співробітники консульської установи призначаються за міркуваннями держави, що представляється, влада якої сповіщає приймаючій державі прізвище та ім'я призначеного і його клас. Разом з тим ще до прибуття співробітник консульської установи може бути проголошений недопустимим, у зв'язку з чим держава, що представляється, повинна анулювати його призначення.

Як згадувалось, дипломатичне представництво є політичним представництвом. Консульське не є таким. У тих країнах, де відсутні дипломатичні представництва, консульській установі може бути надано право здійснення дипломатичних функцій.

Як і дипломатичний представник, консульська посадова особа може бути проголошена *personanongrata*.

Почесний консул – консул, який призначається з громадян країни перебування, або громадянин держави, що представляється, якщо він має постійне мешкання в країні перебування. Як правило, почесний консул призначається тоді, коли потреба в консульських послугах в інтересах держави, що представляється, виникає не часто. Крім того, це дає можливість економити в коштах на утримання представництва. Він призначається з числа осіб, які відомі своїми позитивними якостями, "котрі займають позитивне становище в суспільстві держави перебування". Вони не повинні бути на державній службі у країні перебування і брати активної участі в її політичному житті. В Україні їхній статус регламентовано Положенням про нештатних (почесних) консулів України, затвердженим Указом Президента України № 150/97 від 17 лютого 1997 р. Почесний консул виконує ті ж функції, має ті ж права, що і штатний консул.

Функції консульств.

Консульським функціям Віденська конвенція приділяє досить значну увагу.

Їх доцільно згрупувати за ознаками, які характеризують спрямованість їх дій. Тоді їх можна поділити на дві категорії.

Перша категорія консульських функцій аналогічна основним функціям дипломатичних представництв. Це захист у державі перебування інтересів держави, яку ця консульська установа представляє, та її громадян (юридичних осіб); сприяння розвиткові дружніх, торговельних, економічних, культурних і наукових зв'язків між державами; з'ясування усіма законними шляхами умов і подій у торговельному, економічному, культурному і науковому житті держави перебування та інформування про них уряду своєї держави.

Друга категорія консульських функцій охоплює власне консульські питання повсякденної діяльності консульських установ:

- видача паспортів і проїзних документів громадянам держави, яку дана консульська установа представляє, і віз особам, що бажають відвідати її;
- надання допомоги і сприяння громадянам (юридичним особам) держави, яку представляє консульська установа;
- виконання обов'язків нотаріуса, реєстратора актів громадянського стану та інших подібних обов'язків;
- представництво або забезпечення належного представництва громадян держави, яку представляє консульська установа в судових або інших установах держави перебування;
- здійснення прав нагляду й інспекції суден, що належать державі, яку представляє консульська установа, а також виконання інших функцій, покладених на консульську установу.

Консульські привілеї та імунітети.

Згідно з нормами, що регламентують переваги, привілеї та імунітети консульських установ, держава перебування зобов'язана надати всі можливості для виконання функцій консульською установою. Передусім вона має посприяти у придбанні або одержанні іншим шляхом необхідних приміщень мли роботи і помешкань для представників консульської установи.

Держава, яку представляє консульська установа, має право користуватися своїм державним прапором і гербом у державі перебування з урахуванням законів, правил і звичаїв останньої.

Консульські приміщення недоторканні, тобто влада держави перебування не може без згоди консульської установи потрапляти у її робочі приміщення. Більше того, на таку державу покладено спеціальний обов'язок вживати всіх належних заходів для захисту консульських приміщень від будь-яких вторгнень або заподіяння шкоди. Предмети обстановки і майно консульських установ, а також засоби пересування користуються імунітетом від будь-яких видів реквізиції.

Консульські приміщення і резиденції звільняються від усіх державних, районних і муніципальних податків, зборів і мита. А консульські архіви і документи недоторканні у будь-який час і незалежно від їх місцезнаходження.

Держава перебування повинна також забезпечити всім працівникам консульської установи свободу пересування і подорожей по її території. При цьому враховуються правила в'їзду в зони держави перебування з огляду на мотиви державної безпеки. З метою полегшення виконання консульських функцій держава перебування повинна дозволяти їй охороняти свободу зносин консульської установи для всіх офіційних цілей. Компетентна влада держави перебування зобов'язана невідкладно повідомити консульську установу про смерть громадянина держави, яку представляє консульська установа, про призначення опікуна або попечителя неповнолітнього чи недієздатного громадянина держави, яку представляє консульська установа, а також про аварії суден і літаків.

Для виконання своїх функцій консульські посадові особи можуть звертатися до компетентних місцевих органів свого консульського округу, а в деяких випадках – до компетентних центральних органів держави перебування. Хоч, як правило, зносини з центральними органами здійснюються через своє посольство. За вчинення консульських актів на територію держави перебування консульська установа може встановлювати збори і мито, що передбачаються національними законами і правилами. Такі збори і мито звільняються у державі перебування від усіх податків.

Переваги, привілеї та імунітети консульських працівників покладають обов'язок на державу перебування ставитися до консульських посадових осіб із належною повагою і вживати всіх належних заходів для запобігання будь-яким посяганням на їх особу, свободу або гідність. Консульські посадові особи не підлягають ні арешту, ні попередньому ув'язненню (це може відбутися тільки на підставі постанови компетентної судової влади у разі вчинення тяжких злочинів).

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО ПИТАННЯ

Консульські посадові особи і службовці переважно мають імунітет від юрисдикції судових та адміністративних органів держави перебування стосовно дій, пов'язаних із виконанням службових функцій. Винятком є обставини, пов'язані з цивільним позовом (договірні відносини, дорожньо-транспортні пригоди і т. д.). Консульські посадові особи і консульські службовці, а також члени їхніх сімей звільняються від усіх податків, зборів і мита, приватних і майнових, державних, районних і муніципальних, за винятком деяких видів, спеціально обумовлених конвенцією (ст. 49).

Водночас конвенція зобов'язує всіх осіб, що користуються привілеями та імунітетами, шанувати закони і правила держави перебування. Зокрема, працівники консульської установи можуть бути викликані як свідки у судових або адміністративних справах і не можуть відмовлятися давати показання (за винятком питань, пов'язаних із виконанням ними своїх функцій).

3. ДИПЛОМАТИЧНЕ ПРАВО МІЖНАРОДНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

Кожний член міжнародної організації має право засновувати при ній

постійні представництва або постійні місії наглядачів для виконання таких **функцій**: *забезпечення представництва держави, що посилає; підтримання зв'язку між державою, що посилає, і міжнародною організацією; забезпечення участі держави, що посилає, в діяльності організації і захисту її інтересів* тощо. Призначення членів представництва і його глави не потребують згоди або дозволу організації. Держава, що посилає, лише повідомляє організацію про призначення, посаду і звання глави або членів представництва, про прибуття й остаточне відбуття членів представництва, місцезнаходження приміщення представництва.

Для безперешкодного виконання своїх функцій персонал представництв при міжнародних організаціях і на міжнародних конференціях наділяються привілеями та імунітетами. Привілеї слід розглядати як сукупність особливих прав, які мають дипломатичні й консульські представники, але не мають громадяни країни перебування; імунітети — сукупність обов'язків, від яких звільняються дипломатичні й консульські представники, але не звільняються власні громадяни.

Якщо представництва при міжнародних організаціях очолюються главою держави, главою уряду або міністром закордонних справ держави, що посилає, такі особи користуються не тільки всіма привілеями та імунітетами, які надаються дипломатичному персоналу, але й "перевагами, привілеями та імунітетами, які визнаються міжнародним правом за главами держав" або іншими переліченими посадовими особами.

Специфіка надання привілеїв й імунітетів органам зовнішніх зносин за участю міжнародних організацій і їхнього персоналу полягає у тристоронньому виникаючих відносин. Привілеї й імунітети надаються не міжнародною організацією, що посилає, а державою, на території якої розташовані її органи. Тому крім загальних договорів про привілеї й імунітети представництв, що укладаються державами з організацією, остання укладає ще і спеціальну угоду із приймаючою державою. Саме вона є визначальною в разі виникнення спорів про обсяг і зміст привілеїв й імунітетів.

Представництва держав при міжнародних організаціях користуються зазвичай недоторканністю приміщень, це абсолютний імунітет приміщень постійного представництва, але не службових приміщень делегації в органах організації та на конференціях. Абсолютно недоторканими є архіви та документи представництва. Вони не підлягають ані розкриттю, ані затримці. Представництво держави при міжнародній організації має також фіскальні привілеї, митні імунітети. їм належить право користування прапором і емблемою своєї держави. Для здійснення своїх функцій представництво має свободу зносин зі своєю державою та свободу пересування співробітників представництва на території країни перебування. Представництва міжнародних організацій і їхні головні органи зазвичай також користуються на території держав-членів привілеями й імунітетами, наданими дипломатичним місіям.

До особистих привілеїв і імунітетів членів представництв при

міжнародних організаціях належить насамперед особиста недоторканність у тому самому обсязі, що і для дипломатичних агентів. Абсолютну недоторканність зазвичай мають також особиста резиденція члена представництва, офіційні документи та кореспонденція. Юрисдикційний імунітет члена представництва при міжнародній організації відрізняється від статусу дипломатичного агента, особливо щодо імунітету від кримінальної юрисдикції, що поширюється лише на дії, вчинені при виконанні офіційних функцій. Аналогічно надаються особисті юрисдикційні імунітети вищим представникам держав-членів у головних органах організацій. У той же час вищим посадовим особам міжнародних організацій можуть бути надані привілеї й імунітети дипломатичних агентів. Посадові особи мають більш скромні юрисдикційні імунітети. Обсяг фіскальних привілеїв і митних імунітетів, а також право голови представництва користуватися прапором і емблемою організації загалом відповідають тому, що надано відповідно до міжнародного права дипломатичним агентам.

ВИСНОВКИ ДО ТРЕТЬОГО ПИТАННЯ

Отже, слід мати на увазі, що статус представництв держав при міжнародних організаціях і статус посадових осіб організацій у державах-членах урегульований численними міжнародними договорами держав з міжнародними організаціями. Тому для встановлення точного обсягу привілеїв й імунітетів у зовнішніх зносинах за участю міжнародних міжурядових організацій слід звертатися до конкретних міжнародних договорів.

ВИСНОВКИ З ТЕМИ

Отже, можна підвести наступні підсумки:

1. *Право зовнішніх зносин* є галуззю сучасного загального міжнародного права, що складається із системи юридичних норм, які регулюють становище і діяльність суб'єктів міжнародного права у здійсненні їхніх зовнішніх зносин відповідно до основних принципів міжнародного права. *Зовнішні зносини* – частина загальної системи міждержавних відносин і міжнародної діяльності кожної держави, що охоплює лише офіційні, підтримувані за допомогою особливих державних органів переважно політичні зв'язки і відносини між державами та іншими суб'єктами міжнародного права з метою здійснення їх зовнішніх функцій мирними засобами відповідно до основних принципів міжнародного права.

2. Консульські посадові особи і службовці переважно мають імунітет від юрисдикції судових та адміністративних органів держави перебування стосовно дій, пов'язаних із виконанням службових функцій. Винятком є обставини, пов'язані з цивільним позовом (договірні відносини, дорожньо-транспортні пригоди і т. д.).

3. Водночас конвенція зобов'язує всіх осіб, що користуються привілеями та імунітетами, шанувати закони і правила держави перебування. Зокрема, працівники консульської установи можуть бути викликані як свідки

у судових або адміністративних справах і не можуть відмовлятися давати показання (за винятком питань, пов'язаних із виконанням ними своїх функцій).

4. Статус представництв держав при міжнародних організаціях і статус посадових осіб організацій у державах-членах урегульований численними міжнародними договорами держав з міжнародними організаціями. Тому для встановлення точного обсягу привілеїв й імунітетів у зовнішніх зносинах за участю міжнародних міжурядових організацій слід звертатися до конкретних міжнародних договорів.